

ՄԵՆԿ

Տարեկան դիմել 10 բուր, կէս տարեկան 6 բուր:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Մատուրեանի խանութում

Օտարազգայացիք դիմում են ուղղակի

Тифлис. Редакция „Менк“

Խմբագրատանը բաց է առաջտեղան 10—2 ծամ (Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹԻՒՆ

Մեր մանկաբարձական դպրոցը.— և երբի նա ևս ունի իւր Վեր ծխական դպրոցները, Ներքին լուրերը.— Արտաքին տեսութիւնը, Քաղաքական տեսութիւնը, Նամակ թիւրքայից.— «Մշակի» հեռագիրները.— Յայտարարութիւնները.— Տեղեկացոյց.— Բանասիրական Ամեն տեղից:

ՄԵՐ ՄԱՆԿԱԲԱՐԶԱԿԱՆ ԴԿՐՈՑԸ

Ընթերցողը յիշում է որ մենք Թիֆլիսի մանկաբարձական դպրոցի հիմնվելու ժամանակ խօսեցինք այդ դպրոցի նշանակութեան և նպատակի մասին, խօսեցինք նոյնպէս այն բանի վրա, թէ ինչքան լաւ կը լինէր որ մեր հայուհիները մտնէին այդ դպրոցը մանկաբարձի արհեստը սովորելու համար:

Այս արդէն երեք տարի է որ դպրոցը գոյութիւն ունի և նրա աշակերտուհիների մեծ մասը ուսուցարարների աղջիկներ են, իսկ հայուհիներից միայն երեք չորս աղջիկներ են ընդամենը ուսումնարանի մէջ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄԵՆ ՏԵՂԵՑ

Տեսնում են, ընթերցող, ինչ գեղեցիկ վերնագիր ունի իմ յօդուածը, Դա բաւական հետաքրքիր է և ես այժմ կը բացատրեմ քեզ դրա նշանակութիւնը, 1878 թիւը մի նշանաւոր տարի է թէ հայ հասարակութեան համար և թէ հայ թուղթ մտնողների համար. «Մշակ» ամեն օր է հրատարակվում, առաջինները առատ նիւթ կունենան կարգաւոր, իսկ երկրորդները և նրանց թուղթ և քո խոնարհ ծառան առատ տեղ կունենան իր մրտաձոր տպելու:

Այսպիսի վերնագրով ժամանակ առ ժամանակ ես յօդուածներ կը գրեմ և այդ յօդուածների մէջ կը պատմեմ ամեն տեսակ անցքեր, թէ մեր ներքին կեանքից և թէ արտաքին աշխարհից: Այս յօդուածների մէջ իմ մտնեն քաղաքական լուրեր և անցքերի նկարագրութիւններ և պատմութիւններ, անտեսական և վիճակագրական տեղեկութիւններ, նշանաւոր մարդկերանց նշանաւոր և աննշան խօսակցութիւններ, Թիֆլիսի և գաւառական քաղաքներում պատահած փոքրիկ սկանդալներ և այլն: Այս անգամ ներդրութիւն կը խնդրեմ, (թէպէտ լաւ նշան է, որ ներդրութիւնով եմ սկսում) որ իմ հաղորդած լուրերը «Մշակ» մի քանի օր ուշ գուրս գալու պատճառով հնացած և անհամ կը լինեն:

Իմ մի ծանօթ օրերով այս կամ այն մարդու մի օր համով է անուանում միւս օր անհամ: Երբ մի մարդ մեր կանանցով շատ է զբաղվում, նրանց շատ է շողորթում կամ նրանց վրա շատ զօն-ժուռանական հայեացքներ է գցում,

Նրանցից մինը միայն վերջացնում է ուսումը այս տարի, միւսը դեռ չէ կարողանում աւարտել, իսկ երկու մնացածները մինչև վերջը չը հասած թողեցին ուսումնարանը:

Հայերը և հայուհիները յայտնի են որպէս ընդունակ աշակերտներ և աշակերտուհիներ ամեն մեր դպրոցներում, նրանց պակաս չէ և աշխատասիրութիւնը: Իսկ այնպիսի գործնական, շահաւէտ արհեստ ինչպէս մանկաբարձութիւնը պէտք է մանաւանդ զբաւէր մեր հայերին: Մանկաբարձները, որոնք աւարտում են մեր Թիֆլիսի մանկաբարձական դպրոցում մեծ իրաւունքներ են ստանում: Նրանց տրվում է իրաւունք, գաւառական կամ քաղաքային մանկաբարձի պաշտօնը ընդունելով, որտեղ չը կան բժշկներ կատարել բժշկների պաշտօնը, մանաւանդ կանանց, երեխաների և սիֆիլիտական հիւանդութիւնների վերաբերութեամբ:

Ի՞նչ է պատճառը ուրեմն, որ հայուհիները այդքան աննշան

թուղթ են մտնում մանկաբարձական դպրոցը և մտնողներն էլ չեն աջողվում:

Պատճառը այն է որ մեր հայուհիները սաստիկ նախապաշարմունքներ անեն: Նորա որոնք մեր գիմնազիաներում, ինստիտուտներում, սուրբ Նինայի ուսումնարանում կամ մանաւոր պանսիօններում իրանց ուսումը աւարտել են իրանց արժանատրութենից ստոր են համարում մտնել մանկաբարձական դպրոցը և պարպել մանկաբարձի արհեստով: Մինչև անգամ մեր արիստոկրատ Պայանեան միջնակարգ դպրոցում աւարտող օրիորդներից ոչ մինը արժանի չէ համարում այդ իր համար ստոր արհեստով պարապելու: Այդ դպրոցը մշտնութեամբ միայն մեր ծխական դպրոցների մէջ ուսումը աւարտած աշակերտուհիները, օրինակ սուրբ Մարիամեան ուսումնարանից:

Պարզ է որ Մարիամեան դպրոցի ուսման ընթացքը որպէս ծխական դպրոցի շատ թոյլ լինելով, մանկաբարձական դպրոց

մտնող աղջիկները անկարող են լինում, որքան էլ տոկունութեամբ աշխատէին, հետեւել դպրոցի մասնագիտական առարկաների ընթացքին և միշտ յետ են մնում մնացած աշակերտուհիներից:

Մտնողների այդ անպատրաստ լինելը միակ պատճառ է որ հայուհիները չեն աջողվում մեր մանկաբարձական դպրոցում: Մեծ մասամբ ուսումնարանը մտնող հայ օրիորդը մէկ երկու տարուց յետոյ թողնում է իր պարապմունքը, կամ նա պէտք է աշխատասիրութեան հրաշքներ ցոյց տայ որ հասնի իր ընկերուհիներին, որոնք միջնակարգ դպրոցներում իրանց ուսումը աւարտած լինելով, միշտ աւելի առաջադէմ են լինում, որովհետեւ թէ մտաւոր զարգացման, և թէ ուսաց լեզուի հմտութեան կողմից աւելի պատրաստված են մանկաբարձական ուսումը ընդունելու:

Մարիամեան ուսումնարանից դուրս եկած մի օրիորդի համար հաւասարվել իր ուսման ընթացքի մէջ միջնակարգ դպրոցներում ա-

յոյ օրը նա համով է լինում, իսկ ուրիշ անգամները անհամ, երբ մի ամուսին իր թանգագին կէսի համար ոչինչ չէ խնայում, իր նեղ գրպանը լայն է բացում, երբ չէ խմանում, թէ իր տանը ինչ է պատահում, այն ժամանակ այդ մարդը համով է լինում, իսկ հակառակ դէպքում անհամ, երբ մի օրիորդ կամ աղջիկ հնազանդ է լինում իր ծնողներին, համբերութիւնով տանում է նրանց բուռնութիւնը, կորորէն կրաւորականութեան է հասնում, նա համով է լինում, իսկ հակառակ դէպքում անհամ, երբ մեր գործակալները հպատակվում են իրանց պատրօններին, կատարում են նրանց հրամանները, ծածկում են նրանց գողութիւնը և անաղնի առոււտրը, օգնում են գողանալուն և անաղնի առոււտրին, այն ժամանակ նրանք համով են լինում, հակառակ դէպքում անհամ... կարծես մարդիկ, մեր երիտասարդները, որդիք և աղջիկները, ամուսինները և գործակալները մի իրարմէն լինեն, որ մի օր մի տեսակ խորոված համով են լինում, իսկ մի օր, մի ուրիշ տեսակ երկած անհամ: Սա այնպիսի մի միտք է, որ կարող է միայն գեղեցիկ աղջկայ զլխում անցնել, իսկ իմ ծանօթ օրերով շատ գեղեցիկ է, մինչև անգամ աւելի քան թէ հարկաւոր է գեղեցիկ է:

Ես յիշում եմ մի տեղ տպած էր, որ Ամերիկայի պատերազմի ժամանակ, երբ մի քաղաքի երկիր պաշարած դրութիւնը վերջանում է, բնակիչները յաղթողներից փոխանակ հաց, կերակուր ուղղելու, լրացրինք էին խնդրել: Այսպիսի դէպքեր մեր հասարակութեան մէջ էլ են պատահում: Օրերում «Մշակ» խմբագրատանը մի քաղաքից, մի պարոնից մի նամակ է ստացվում: Պարոն խմբագիր, աղօգոյտ «Մշակ» ամենապատուական լրագրի, ձերք մեծապատուութիւն, թէպէտ ես վերանայ քաղաքի ուսումնարանաց տեսչապետ եմ և թէպէտ ես տարիկան ստա-

նում եմ 900 մանկէթ փող, բայց այնուամենայնիւ ես չեմ կարող ստանալ ձեր ամենապատուական, աղօգոյտ «Մշակ» ամենաերեւելի լրագրի, որովհետեւ այս տարի սաստիկ թանգութիւն է պատերազմի պատճառով, Հաւատացե՛ք, ամենամեծապատիւ խմբագիր, որ ես ձեր լրագրի ամենաշնորհակցութեամբ (վարդէ և խփում) անիծածը, միթաւ մոռնալով զբոս, կօտէ) և ձեր մտքերը պաշտպանում եմ: Տեսնում էք որքան նմանութիւն կայ ամերիկացուց և մեր մէջ, այնտեղ էլ, այստեղ էլ քաղցած մարդիկ լրագրի են խնդրում:

Ընթերցողին յայտնի է, որ Թիֆլիսում բաւական շատ գողեր կան և դրանք մինչև անգամ օգուտ են քաղում տպագրական խօսքից և խմբագրիչներին նամակներ են գրում, Նորբերում տեղեկանում ենք „Ваканск. Извѣст.“ լրագրից, որ միայն Թիֆլիսը չէ, որ յառաջադիմութիւն է արել գողութիւնով, այլ Բագու էլ յետ չէ մնում այդ գործում: Վերադառնալով լրագրի հաղորդում է, որ Բագուի պօլիցեան գտել է մի կազմակերպված 10—15 տարեկան փոքրիկ գողերի խումբ, որոնք պարապում էին ամեն տեսակ գողութեամբ: Լրագրից աւելացնում է, որ այդ գողերի թոււով կան և գիմնադիտաներ և որ այդ խումբը անկասկած պէտք է ունենայ մի հմուտ առաջնորդ: Էս էր պակաս, որ մեր գիմնադիտաները գողութիւններ անէին և նրանց անփորձութիւնից զանազան մարդիկ օգուտ քաղէին:

Բայց միշտ այսպէս իս չէ կարող մնալ, այս տարի պատերազմական տարի է, կը վերջանայ պատերազմը և այդ անկարգութիւններն էլ նրա հետ: Իսկ պատերազմի վերջանալը, ինչպէս երևում է, մօտ է, արդէն թիւրքաց հաւատարմատարները գնացին ուսաց գլխաւոր բանակը զինադադարում և խաղաղութիւն խնդրելու, Թիւր-

քիան խաղաղութիւն է խնդրում, ընթերցող, այն Թիւրքիան, որ չէր կամենում փոքրիկ դիւլմեներ անել, որ ամբողջ Եւրոպային ձեռնոց գցեց, այժմ խոնարհած հիւսիսային հակառակ խաղաղութիւն է խնդրում և իր հողերից էլ յաղթողին վարձատրութիւն է առաջարկում, Ինչ դիտաւորութեամբ է նա այսպէս վարվում խաղաղութիւն է ցանկանում, թէ այդ մի կատակ է, որով Թիւրքիան ուղղում է իմանալ և ցոյց տալ Եւրոպային Ռուսաստանի երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստանի խաղաղութեան պայմանները, որոնք նրա կարծիքով Անգլիայի օգուտ են: Իսկ խաղաղութիւնը և լինեն: Այս բոլորը երկաւայական իբր թէ ծածկված նպատակները, իսկպէս խաղաղութիւն է ցանկանում Թիւրքիան, թէ նա շտապում է, քանի ինքը չէ կորցրել իր բոլոր զօրքերը, իմանալ և ցոյց տալ Անգլիային Ռուսաստան

Լարտած ընկերութիւններ հետ՝ գը-
րեթէ անհնարին է լինում:
Իսկ ինստիտուտից, Մարսովի
պանսիօնից, սուրբ Նինայի գը-
պրոցից, գիմնազիայից կամ մինչև
անգամ սուրբ Գայանեան միջնա-
կարգ դպրոցից դուրս եկած հայ
օրիորդները ի հարկէ իրանց ար-
ժանաւորութենից ստոր են հա-
մարում ուսումնասիրել այնպիսի
արհեստ ինչպէս մանկաբարձու-
թիւնն է, ստոր են համարում
նուիրել իրանց մանկաբարձի պաշ-
տօնին:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐ ԾԵԱԿԱՆ ԳՊՐՈՅՆԵՐԸ

Մեր ծխական դպրոցների նպատակը շատ
լաւ յայտնի է ամենքին. յայտնի է այն թէ
ժողովրդի գլխաւորապէս աղքատ գաստարդի
երեխաներն են յաճախում այդ ուսումնա-
րանները: Արեւմտ, որքան էլ ցանկալի, ակտի-
վի լինէր տեսնել այդ ուսումնարանների
երեխաներին մաքուր հագնւած և միտն
հաղուստով, այնու ամենայնիւ անտեղի և
բոլորովին լռելիայնց դուրս կը լինէր մի այդ-
պիսի բան պահանջել աշակերտներից, աչքի
առաջ ունենալով նրանց շատերի ծնողաց
խղճալի գրգռելը, որոնք, զուգէ, հազե-
հազ կարողանում են իրանց համար ապ-
րուստ ծախել բնակիչով մի խնաւ ու թը-
շուստ խրճիթի մէջ:
Վերջին օրերս, չը նայելով այս պարզ ու
հասկանալի մաքին, թիֆլիսի մի ծխական
տղայաց ուսումնարանի տեսուչ նկատելով
աշակերտներից մի քանիսի կիսամաշ կոշիկ-
ներն ու հաղուստը, որոնք կարող էին անա-

լիս և որտեղ նա) մի քանի խօսք կասեմ և նրա
մասին: Պարտք ամենքին յայտնի է, որ մեր
տաղանդաւոր դերասաններից մէկն է և այժմ
շատ հիւանդ իր գոյութիւնը պահպանելու հա-
մար նա ստիպւած է ներկայացումներ տալ,
որոնք ոչ թէ միայն չեն յաջողւում, այլ և վնաս-
ում են թէ պ. Վերիկեանի առողջութեանը և
թէ հայոց թատրոնի գործին:
Միթէ չէ կարելի այդ մարդուն, որ տա-
րիներով դործել է մեր թատրոնի համար, աղա-
սել ներկայացումներ տալու, Միթէ չէր կա-
րելի, որ հասարակութիւնը այն մարդուն, որ
իրան շատ և շատ անգամ ծիծաղեցրել և լա-
ցեցրել է, որ իր պատկերը կենդանի ներկայա-
ցրել է՝ ապահովել Վերիկեանին և ապահովել
ոչ թէ ողորմութեան ձեռք, այլ իրեն վարձա-
տրութիւն հասարակութեան հայ թատրոնի մէջ
անցկացրած տնուր և ուրախ րօպէների համար:
Հազարներ են հաւաքուի հայ դաղթական-
ների համար և որ դաղթականը աւելի խղճա-
լու է այն մարդուց որ գործել է, հիւանդ է, չէ
կարող աշխատել և մի և նոյն ժամանակ չէ կա-
րող ձեռք մեկնել ողորմութիւն խնդրելու...
* * *

Վիկտոր-Լամանուէլի վրա խօսելու ժամանակ
չը յիշեցի նրա մասին գրեթէ ոչինչ, որովհետեւ
արդէն «Մշակի» մէջ մի յօդուած կար տպած
այդ առիթով: Կասեմ միայն մի քանի խօսք նրա
վերջին րօպէներէ ի թաղման մասին: Երբ բժշ-
կները յայտնում են, որ էլ յոյս չըկայ թաղա-
ւորի առողջանալու, նրա մերձաւորները վը-
ճում են թաղաւորին առաջարկել սուրբ հա-
ղորդութիւն ընդունել, այս գործը յանձնում են
բժիշկներից մէկին: Չորր Եւթութիւն, ասում է
նա թաղաւորին, ես չամ ծանր պարտականու-
թիւն յանձն առայ առաջարկել Ձեզ կրօնական
միջնորդութիւն գտնել: 1869 թականին, երբ
գուր հիւանդ էլի, նոյնպէս հաղորդութիւն ըն-
դունեցի: Այժմ թէպէտ վատնը չըկայ, բայց

յուսմ է իր ուսուցչէ վրա, ինչպէս մի իրեւոյթ,
կատարելապէս վրա, լսելով նրանից այն-
պիսի մականուններ, որոնք նուազեցնում
ստորացնում են մարդկային արժանաւորու-
թիւնները, ինքն ևս ընտելանում է այդպիսի
խօսքերը գործադրելուն: Պայմաններ թէեւ
շատ կան, որոնց հարկաւոր է խստութեամբ
պահպանել ուսումնարանական կրթութեան
ժամանակ, բայց մեր հրաժարում ենք մի
այդպիսի ծանր հարց արծարծելուց: Միայն
խորհուրդ կը տայինք պ. պ. ուսուցչներին
աւելի զոռշտութեամբ վարվելու իրանց բարձր
պաշտօնում և կը խնդրենք տեսուչներին որ,
եթէ կարելի էր, այդպիսի հրամաններ չար-
ձակէին:

Յ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳՐԻԳՐԻՍ Աղքատները քաջանայ Տէր-Յով-
հաննիսեանից ստացանք 8 ր. 80 կոպ. յօդուած
դաղթականների:

ԱՆԼԵՐԱՆԻՐՈՒԹՅՈՒՆ մեզ գրում են, որ Թիֆ-
լիսի հիւանդութիւնը նորա այնտեղ երեւում օրից
զո՛ւ են գնացել 25 րօպէ և 80 ֆելդշեր:
«Թիֆլ. Յեժ» քաղերը հազարում է, որ
յուսմաբ 14-ին Կովկասի գլխաւորական դատա-
ւանը վճռեց կախել երկու եղբայր Կազանովի-
ւին: Այդ այն աւագաններն են, որոնք գեղեցի-
կներ 20-ին գրեթէ ցերեկով յարձակեցան մէկ
հիւանդ վրա, գետին գցեցին և կողոպտեցին: Փախ-
չելու ժամանակ գրանց պատահում է մի պոլի-
ցիական հասարակ գիտնոր, որ կամենում է
կանգնեցնել չարագործներին, բայց գրան-
ցից մէկը ընկնելով սպանում է պոլիցիակա-
նին, Հիւանդ ծանաչում է աւագաններից մէ-
կին, գիժօին (գիժ) և նրա եղբորը, որոնք ա-
մեն գիշեր գալիս էին հիւանդ խնամելի գիծացը
եղով կափէտունը, որի աչքը ցոյց է տալի
գրանց բնակարանը: Մեղադրվածները մեծ եղ-
բայրը 28. իսկ փոքրը 24 տարեկան են:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ մեր համակազմի հազարում է, որ
այնտեղ այս տարի ձմեռը շատ ստուրկ է: Ան-
դադար ձիւն է գալի: Յրտենք են, որ մեզ փոքր
ինչ օգնում են, աւելացնում է համակազմը:

Ձեր հիւանդութիւնը կարող է դժուարանալ, կը
հրամայեք քաջանային կանչել: «Ի՞նչ նա իսկայն
գայ», պատասխանում է թաղաւորը ուրախ:
Քաջանան մտնում է. թաղաւորանցը և Մի-
նիստները այդ խորհրդաւոր րօպէին գտնելով
էին սենեակում և ծանկ չըբաժն լաց էին լինում:
Երբ քաջանան վերջացնում է իր գործը, թա-
ղաւորը շուր է պահանջում խնամ է և զուլը
ձախ կողմը զգած մեռնում է: Խառնայի առա-
ջին թաղաւորը մեռաւ, յայտնում է բժշկներից
մէկը:
Այսպէս վերջացրեց իր կեանքը Խառնայի
միտնական երեկոյ Նեղիակը: Նա որին ժողո-
ւորը աղին մարդ էր կանչում:
Խառնայի առաջին թաղաւորը, որ խլեց Պա-
պից քաղաքական իշխանութիւնը, գրեթէ ստա-
ցաւ Պիոս IX օրհնութիւնը: Պապը հրամայել
է, որ եկեղեցում կամենան այնտեղ կատարեն
թաղման հանգէսը, բացի չորսից, ուր միայն
պապերի թաղման հանգէսն են կատարում: Իսկ
ինքը Պիոսը անդադար հիւանդանում է և առող-
ջանում է: Հէնց նրա գրութիւնը փոքր վատա-
նում է լրագիրները զանազան ենթադրութիւն-
ներ են անում նրա յաջորդի ընտրելու մասին:
Երեկ շուտով կաթիլները մի նոր պապ կու-
նենան, որի քաղաքական հայեացքները մեծ նը-
շանակութիւն պիտի ունենան:

Վիկտոր-Լամանուէլի վրա խօսելու ժամանակ
չը յիշեցի նրա մասին գրեթէ ոչինչ, որովհետեւ
արդէն «Մշակի» մէջ մի յօդուած կար տպած
այդ առիթով: Կասեմ միայն մի քանի խօսք նրա
վերջին րօպէներէ ի թաղման մասին: Երբ բժշ-
կները յայտնում են, որ էլ յոյս չըկայ թաղա-
ւորի առողջանալու, նրա մերձաւորները վը-
ճում են թաղաւորին առաջարկել սուրբ հա-
ղորդութիւն ընդունել, այս գործը յանձնում են
բժիշկներից մէկին: Չորր Եւթութիւն, ասում է
նա թաղաւորին, ես չամ ծանր պարտականու-
թիւն յանձն առայ առաջարկել Ձեզ կրօնական
միջնորդութիւն գտնել: 1869 թականին, երբ
գուր հիւանդ էլի, նոյնպէս հաղորդութիւն ըն-
դունեցի: Այժմ թէպէտ վատնը չըկայ, բայց

կրթ է ոչ այստեղ տարափոխիլ հիւանդութիւն
կը զոյանար: Առհասարակ մեր փողոցները շատ
վատ են պահւում:
Գեօկչայից մեզ հաղորդում են, որ Երեւովկա
և Սիմֆոփոսի իջնանները մէջ, Երեւովկա ծանա-
պարհի վրա, մեծ քանակութիւն ձիւն կայ:
«Թիֆլ. Յեժ» քաղերը համարներից մէկում
տպած էր, որ մի աղջիկ, որ տված էր կոյ-
սերի վանքը անդրդուականութեան պատճառով
վերադարձրել էին իր ծնողներին: Արանք այն-
քան հարաբել էին աղջկան, որ նա փախել էր
տանից քաղցած, հայ էր ուղի վառնաց, որ
աղջկան մացրել էր իր սենեակը և բռնաբարել:

Թիֆլիսի նոր ուսուց «Օճօր» թերթը
սկսում է մեզ հետ պոլեմիկայի պէս մի բան: Նա
«Մշակին» վերաբերում է այնպիսի մաքեր, որ
մենք երբեք յայտնած չենք: Մեր քաղերը իր
վեց տարվայ ընթացքում յարուցել է, այն շատ
ներքին հարցեր, բայց բնութանական կեանքի,
դատարարականութեան, հոգեբանականութեան մա-
սին, տնտեսական ինդիւիդներ և այլն և ոչ թէ
քաղաքային լուրերին նշանակութիւն էր տալիս:
Մենք խորհուրդ կը տայինք պ. Նիկոլաձէին և
«Օճօր» քաղերի ամբողջ ընկերութեանը կամ
բոլորովին հանդիստ թողնել «Մշակը» որի ոչ
մի խօսքը նրանց հասկանալի չէ, կամ եթէ ու-
զում են «Մշակի» վրա, և մանաւանդ նրա ան-
ցեալի վրա խօսել, — մի թարգման ձարեն, որով
հետեւ իրանք չորս չունեն մի որ և է նոր լե-
զու օրինաւոր կերպով սովորելու: Իսկ առանց
լեզու իմանալու, առանց գիտենալու ինչ է
գրած եղել մի քաղերի մէջ վեց տարի չարու-
նակ և ինչ է գրվում այս րօպէիս, — բոլոր դա-
տողութիւնները կը լինեն կատարեալ դարձա-
կախօտութիւն:

ԱՆԼԵՐԱՆԻՐՈՒԹՅՈՒՆ մեզ գրում են, որ Թիֆ-
լիսի հիւանդութիւնը նորա այնտեղ երեւում օրից
զո՛ւ են գնացել 25 րօպէ և 80 ֆելդշեր:

«Թիֆլ. Յեժ» քաղերը հազարում է, որ
յուսմաբ 14-ին Կովկասի գլխաւորական դատա-
ւանը վճռեց կախել երկու եղբայր Կազանովի-
ւին: Այդ այն աւագաններն են, որոնք գեղեցի-
կներ 20-ին գրեթէ ցերեկով յարձակեցան մէկ
հիւանդ վրա, գետին գցեցին և կողոպտեցին: Փախ-
չելու ժամանակ գրանց պատահում է մի պոլի-
ցիական հասարակ գիտնոր, որ կամենում է
կանգնեցնել չարագործներին, բայց գրան-
ցից մէկը ընկնելով սպանում է պոլիցիակա-
նին, Հիւանդ ծանաչում է աւագաններից մէ-
կին, գիժօին (գիժ) և նրա եղբորը, որոնք ա-
մեն գիշեր գալիս էին հիւանդ խնամելի գիծացը
եղով կափէտունը, որի աչքը ցոյց է տալի
գրանց բնակարանը: Մեղադրվածները մեծ եղ-
բայրը 28. իսկ փոքրը 24 տարեկան են:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ մեր համակազմի հազարում է, որ
այնտեղ այս տարի ձմեռը շատ ստուրկ է: Ան-
դադար ձիւն է գալի: Յրտենք են, որ մեզ փոքր
ինչ օգնում են, աւելացնում է համակազմը:

Ձեր հիւանդութիւնը կարող է դժուարանալ, կը
հրամայեք քաջանային կանչել: «Ի՞նչ նա իսկայն
գայ», պատասխանում է թաղաւորը ուրախ:
Քաջանան մտնում է. թաղաւորանցը և Մի-
նիստները այդ խորհրդաւոր րօպէին գտնելով
էին սենեակում և ծանկ չըբաժն լաց էին լինում:
Երբ քաջանան վերջացնում է իր գործը, թա-
ղաւորը շուր է պահանջում խնամ է և զուլը
ձախ կողմը զգած մեռնում է: Խառնայի առա-
ջին թաղաւորը մեռաւ, յայտնում է բժշկներից
մէկը:
Այսպէս վերջացրեց իր կեանքը Խառնայի
միտնական երեկոյ Նեղիակը: Նա որին ժողո-
ւորը աղին մարդ էր կանչում:
Խառնայի առաջին թաղաւորը, որ խլեց Պա-
պից քաղաքական իշխանութիւնը, գրեթէ ստա-
ցաւ Պիոս IX օրհնութիւնը: Պապը հրամայել
է, որ եկեղեցում կամենան այնտեղ կատարեն
թաղման հանգէսը, բացի չորսից, ուր միայն
պապերի թաղման հանգէսն են կատարում: Իսկ
ինքը Պիոսը անդադար հիւանդանում է և առող-
ջանում է: Հէնց նրա գրութիւնը փոքր վատա-
նում է լրագիրները զանազան ենթադրութիւն-
ներ են անում նրա յաջորդի ընտրելու մասին:
Երեկ շուտով կաթիլները մի նոր պապ կու-
նենան, որի քաղաքական հայեացքները մեծ նը-
շանակութիւն պիտի ունենան:

Վիկտոր-Լամանուէլի վրա խօսելու ժամանակ
չը յիշեցի նրա մասին գրեթէ ոչինչ, որովհետեւ
արդէն «Մշակի» մէջ մի յօդուած կար տպած
այդ առիթով: Կասեմ միայն մի քանի խօսք նրա
վերջին րօպէներէ ի թաղման մասին: Երբ բժշ-
կները յայտնում են, որ էլ յոյս չըկայ թաղա-
ւորի առողջանալու, նրա մերձաւորները վը-
ճում են թաղաւորին առաջարկել սուրբ հա-
ղորդութիւն ընդունել, այս գործը յանձնում են
բժիշկներից մէկին: Չորր Եւթութիւն, ասում է
նա թաղաւորին, ես չամ ծանր պարտականու-
թիւն յանձն առայ առաջարկել Ձեզ կրօնական
միջնորդութիւն գտնել: 1869 թականին, երբ
գուր հիւանդ էլի, նոյնպէս հաղորդութիւն ըն-
դունեցի: Այժմ թէպէտ վատնը չըկայ, բայց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ եւրօպան այժմ գտնվում է քաղա-
քական ամենագիտաւոր րօպէում, կարողում
ենք զանազան լրագիրներում 1877 թ. կը
լինի պատմական թուական ոչ թէ միայն
Ռուսաստանի և թիւրքիայի համար, այլ և
բոլոր եւրօպական պետութիւնների համար,
հեւ է յունկարի 2-ին և նկարագրած է «KAB-
KAB» քաղերը քաղաքային անցքերի պաշտօնա-
կան մասնում: Յայտնում են այս հրատարակու-
ղին գլխաւորապէս աւելորդ ենթադրութիւննե-
րից, որոնք նրա պարտականութիւնները չեն: Նոյն
բանի տակ լրագիրը տպում է հետեւեալը: «Մենք
չենք կարող չը համաձայնել, որ պ. պոլիցիայ-
ստեր կատարեալ իրաւունք ունեն մեզ այդպիսի
պատմութիւններ, որովհետեւ «Թիֆլ. Յեժ»
փորձում էր լսել թիֆլիսի պոլիցիայի գործու-
նեութեան թողած միակ հետքը՝ անցքերի պաշ-
տօնական մասի մէջ գետեղելու: Ինչ կը վե-
րաբերի աւելորդ ենթադրութիւններին, որոնք
մեր պարտականութիւնները չեն, երկում է, որ
գրանք (այս ինքն մեր պարտականութիւնները)
աւելի լաւ են յայտնի պոլիցիային, քան թէ իր
սեփական պարտականութիւնները:» Ձեռն գնա-
նում է իր մեր պ. պ. խմբագիրները: Միտում
են թաղթը և առանց առաջը նայելու ամենքի
վրա յարձակում: Օրերում, ինչպէս գրում է
«Bakinski. Izv.» քաղերը պ. Գուլիշամբարովի
վրա, որ ինչեւէլ քաղերի խմբագիրն է, ընկնելը
են արձակել: Երեւովկան 11 ժամից յետոյ, չա-
րագործը խփել է պատուհանին գնդակը, որը
մտել է յատակի մէջ: Լրագիրը ասում է, որ պ.
Գուլիշամբարովի առանձնապաճ կեանք էր վարում
և դարձանում է, թէ խմբագրի կեանքը մէկին
ձանձրացրել է: Այդպիսի դատողութիւն այդ
լրագրից բոլորովին անպատեհ է իմ և ինձ
նմանների կեանքը ոչոքին չէ կարող ձանձրաց-
նել: Բայց խմբագրի կեանքը ոչ թէ միայն կա-
րող է ձանձրացնել, այլ և զգուշացնել յայտնի
չըլանի ազնիւ մարդկերանց: Խորհուրդ կը
տալի մեր խմբագիրներին պողպատով զրահա-
ւորել, եթէ ոչ ով է իմանում ինչ կը պատա-
հի: Մանաւանդ «Թիֆլ. Յեժ» խմբագրի կա-
ռուցարկի գլխաւորը նա առհասարակ շատ
ձակ ու ծուկ է մտնում և իմանում այնպիսի բա-
ներ, որ չէ հարկաւոր իմանալ:

Անյայտ

որոնք ուղղակի թէ կողմնակի շահերով հեռաբերված են Արևելեան հարցով: Այժմեան բազմապիսի բազմ է, որ կամ կառուցելու միջոցով պատերազմին, կամ կեղծ թիւերով ընդունելու եւրոպական տերութիւնները մի քանիսն իրարմէնք և հպատակելի իր ժողովրդի մոլեռանդութեան, այդ պատերազմը կը պահանջէ աւելի մեծ զօրքեր, քան թէ եղև են մինչև այժմ: 1875 թ. Հերցեգովինայի սպառնալուծութիւնը միայն մի կայծ էր, որից պէտք է պատկեր այն հրդեհը, որ ընկել է Բալկանեան թերակղզին և դուրսէն պարզապէս կը տարածվի և ամբողջ Եւրոպայի մէջ: Թիւրքիան չէ կամեցաւ բաւականութիւն տալ հերցեգովինայի տեղի և բանակներէն փոքրիկ և իրաւացի պահանջներին և դրանով, այդ յամառութիւնով նա Արեւելի և Չինոգորիայի պատերազմը անհրաժեշտ աւելցնէ: Սթէ չը խառնվէր Ռուսաստանը, կէժէ նա չը պաշտպանէր քրիստոնեաների իրաւացի պահանջները, Թիւրքիան պատրաստ էր ոչնչացնել իր հպատակ քրիստոնեայ ժողովուրդը, չը նայելով, որ դա կազմում է Թիւրքիայի ամենաաշխատող և արդիւնաբերող տարրը:

Նա լաւ ցոյց տուց իրան, երբ ջորդում էր անխնայ բոլորներին, հերցեգովինայիներին, հայերին և իր միւս հպատակ քրիստոնեայ ազգայնականները: Քրիստոնեայ Եւրոպան չէր կարող անտարբեր մնալ, մասնաւորապէս չէր կարող անտարբեր մնալ Ռուսաստանը, որ կապված էր մի քանի քրիստոնեայ ազգերի հետ թէ կրօնի և թէ ցեղի միութեամբ և Ռուսաստանը բարձրացրեց քրիստոնեաներին ազատելու փութ դրոշակը: Լուսաւորված Եւրոպան նախանձով նայում էր այդ գործին, բայց նրա կառավարողները աչքի առաջ ունէին միակայն իրանց շահերը և թէպէտ նրանք մասնակցեցին Կ. Պոլսի կոնֆերանսին, բայց այդ մասնակցութիւնը անօգուտ եղաւ: Եւրոպայի ներկայացուցիչները միայն համաձայն պահանջներ ունէին: Բայց առանձին առանձին դրոշմ էին Բարձր Դուռը ընդդիմանալ այդ պահանջներին:

Ռուսաստանը ամեն միջոց գործ դրեց խաղաղութիւնով գործը վերջացնել, բայց Բարձր Դուռն յամառութիւնը և մեծ պետութիւնների քաղաքական խորհրդանքները արգելեցին մեր Քաղաքական խորհուրդութիւններին, այնպէս որ նա ստիպված էր դիմել իր քաջ զօրքերի գործակցութեանը և պատերազմ յայտնել: Նրեք մեծ պետութիւնների դաշնադրութիւնը ոչ թէ միայն խաղաղութիւնը պահպանելու համար պիտի լինէր, այլ և պատերազմի ժամանակ: Այդ դաշնադրութիւնը ամուր ամաց, չը նայելով որ միւս պետութիւնները, մասնաւորապէս Անգլիան կամ Ամերիկան էին անհամաձայնութիւն դրել դաշնակցների մէջ: Անգլիան աշխատում էր զլիսաւորապէս ազդել Աւստրիայի վրա և այդ պետութեան միջոցով դաշնադրութիւնը ոչնչացնել: Աւստրիայի շահերը արեւելեան պատերազմի ժամանակ շատ բազմապիսի են և դրանց էր կամենում Անգլիան օգուտ քաղել: Բայց նրա աշխատանքը ոչ թէ միայն հետեւեալ չունեցաւ, այլ և ամբայցեց դաշնադրութեան կապերը:

Բաւական չէ այս, Խոտլան էլ սկսեց մօտենալ երեք մեծ պետութիւններին և իրանց մէջ եղած բարեկամութիւնը աւելի հաստատել: Անգլիայի աչքերը ընկան Պրանսիայի վրա: Նա կամեցաւ մի այլ դաշնադրութիւն կազմել նոյնպէս զօրեղ պետութիւնների մէջ և դրան դէմ դնել Ռուսաստանին, Գերմանիային և Աւստրիային:

Բայց Պրանսիան իր ներքին դժուրներով էր զբաղված: Նա պատերազմում էր այն կուսակցութեան դէմ, որ իր կամքի հակառակ ձեռք էր գցել կառավարութիւնը, նա պատերազմում էր մայիսի 16-ի յանցագործների դէմ: Վերջապէս հանրապետութիւնը վերջնական կերպով հաստատվեց Պրանսիայում և այդ կառավարութիւնը նախապատմում է իր ներքին դժուրներով զբաղվել, քան թէ պատերազմել: Մինչև ստիպված չը լինի Փրանսիական հանրապետութիւնը նա պատերազմ չէ կարող յայտնել, որքան էլ աշխատէին կղերականները: Վատիկանի քաղաքականութեան մէջ ոչնչէ փոփոխութիւն չէ եղել: Պապը նոյն քան յամառ է, ինչպէս և առաջ: Միայն մի փոփոխութիւն կայ, նա այնքան հիւսնող է, որ մտածում են, թէ երբի հասնում են պապ կրնար լին այս տարի և դրանով վերջ կը դնի այն կրօնական երկպառակութիւններին, որոնք լարված դրութեան մէջ են պահում ոչ թէ միայն Խոտլան, Աւստրիան և Գերմանիան այլ և ամբողջ կաթոլիկ աշխարհը: Ինչ կը վերաբերի Գերմանիային, նա զիտում է հաստատ քայլերով երկաթէ իշխանի զօժած շաղկով: Նա արեւել չէ համում, բայց այն նշանակում

է թիւնն է ստացել Պրանս-պրուսական պատերազմից յետոյ, որ վճռող ձայն ունի եւրոպական պետութիւնների ընտանիքում: Շատ աչքեր էին նայում Վարցիկի վրա, շատերը մտածում էին, որ իշխան Բիսմարկի կերպարաւորութիւնը փարոք է հրաժարականով վերջանալ: Բայց այդ միայն հայեացք էր, Գերմանիայի առաջին մինիստրը Վարցիկը նոյնպէս հոգում էր իր հայրենիքի թէ ներքին և թէ արտաքին դժուրների մասին, որքան հոգում էր Բերլինում: Վարցիկը վերջին ժամանակները քաղաքականութեան և քաղաքագիտական կենտրոն դարձաւ: Անգլիական մինիստրները անցնալ տարի մնացին անփոփոխ: Եւրոպիան ֆիզիկա յաղթող հանդիսացաւ ընդհանրական կուսակցութեանը: Բայց ինչպէս երևում է այդ մինիստրութիւնը երկար զոյգութիւն չէ կարող ունենալ: Նա ցոյց տուց իրան անընդունակ արտաքին գործերի մէջ իսկ այդ գործերի լաւ ձանաչել Բիսմարկի մի նիստութեան արժանաւորութիւնն էր համարվում:

Սպանիան երկար ներքին պատերազմից յետոյ, վերջապէս հանգստանում է Ալֆոնս թագաւորի կառավարութեան ժամանակ ու պատրաստվում է պոսիկ իր թագաւորին: Ինչ կը վերաբերի Չիլիէրիային, նա չէ խառնվում եւրոպական գործերի մէջ, նա կարգաւորում է իր գործերը և հարաձգում է կորեականներին, որոնք այդ երկրում են ինչպէս ամեն տեղ, երկպառակութեան սերմեր են ցանում: Այս բոլոր տեղութիւնները լարված դրութեան մէջ են արեւելեան պատերազմի պատճառով: Ամերիկ հաշտվել են ընդհանրապէս եւրոպական պատերազմի կերկրութեան մոքի հետ և սրա հետեւանք է, որ առաւելագուր զանազալ է դնում և վնասում է երկրների անտեսական դրութեանը: 1877 թ. Եւրոպայի այսպիսի դրութեան մէջ թողնել Եւրոպան, թէ ինչ կը կտակէ ներկայ տարին իր յաջորդին, այդ ժամանակը կը ցոյց տայ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԻՔԱՅԻՅ

Կ. Պոլսի, 15/27 դեկտ. 77

Կը փութում այսօր բաւական մանրամասնօրէն գրել ձեզ մի կարեւոր հարցի վրա որով զբաղված են այստեղ ամեն քրիստոնեայ ազգեր: Յայտնած եմ ձեզ նախորդ նամակով որ թուրք կառավարութիւնն կուզէ իւր հպատակ քրիստոնեայներէն զօրք առնուլ: Թերեւ օտարազգի լրագիրներ այդ հարցի վրա գրած են, բայց չը կարծեմ թէ ձեզ և մանրամասն տեղեկութիւնները ստացած լինեն իւրեանց օտարազգի թղթակիցների որք մեր ազգի դրութիւն և գործեր լաւ չը հասկանալով, շատ անգամ վայրի վերայ և սխալ տեղեկութիւններ կը հաղորդեն: Նախ այստեղի հայերէն լրագիրներն ալ, թէ մինչև անգամ ձեք ձեռք հանին, չեն կարող նոյն շատ ձեզ և ազատ գրել, զի գրաքննութիւնն շատ խիստ է այժմ և կառավարութիւնն խնդրալիքներ կանչելով պատուիրած է յատկապէս որ քրիստոնեայների զինուորագրութիւնն դէմ չը գրեն: «Նոր Կար» ամենօրեայ լրագիրն որ խոսէմ ոճով և ձևաւոր զարնուածներով դէմ գրած էր զինուորագրութիւնի, կառավարութիւնն բարբոթով խափանեց զայն:

Թուրք կառավարութիւնն մի և կէս ամիսի չափ առաջ պաշտօնական ծանուցում հրատարակեց լրագիրներին մէջ թէ քրիստոնեայներին ալ թոյլատրուած է քաղաքային զօրք լինել: Քիչ ժամանակէ յետոյ այդ խառնուած ծանուցադրութիւնն եկան քրիստոնեայ պատերազմաբարձրներն: Օսմանեան պարլամենտի բացուած ժամանակ լրագիրն ձառին մէջ գրուած էր թէ քրիստոնեայներէն յօժար կամքով կը դիմեն Բ. Գուռն և փափաք կը յայտնեն պաշտպանել իւրեանց հայրենիք թուրքի միւս կառավարական պաշտօնականներն սկսած էին սակ թէ քանի որ Օսմանեան սահմանադրութիւնն հրատարակուելով իրաւունքի և պարզեթի հաւատարմութիւն եղած է, հարկաւոր է որ քրիստոնեայներն իւրեանց պարտք կատարեն, ընդհանուր հայրենիքն պաշտպանելով:

Կասեն թէ քրիստոնեայներէն առ այժմ քաղաքագործ զօրք պիտի առնուին և ամեն մարդ իւր շնորհած քաղաք պիտի պաշտպանէ: Բայց հարկաւոր է գիտնալ թէ այժմ Կ. Պոլսէն շատ հեռի են ամբողջներն և մեք Կ. Պոլսէնք պիտի հարկաւորուիք այդ հեռաւոր տեղեր երթալ: Պոլսի պաշտպանութիւնը համար թուրք կառավարութիւնն այս առիթով ուզեց

նաև պատերազմաբարձրների ազդեցութիւնն ջնջել: Առաջի չը հանձնեաւ անգամ պատերազմաբարձրների կարծիքն հարցնել, ինչպէս արդէն սովորութիւն էր, ինչ որ ալ լինի, ժողովուրդը չէր ուզեր զէնք առնուլ: Այսպիսի ժամանակին մէջ որ Կուռն և Թուրքիա կը պատերազմեն իրարի հետ, երկուսն ալ կրօնի անունով, բայց ազգային շահն կը պահանջէր որ պաշտօնական մարմիններն պաղ արեւմտ մտածէին այս հարցի վրա, ուստի պատրիարքն Բ. Գուռն և կաթողիկոսը Կաթողիկոսը ներկայացուց ազգային ժողովին որ քաղաքագրութեան ծարարութիւնով կրօնական կերպարան ուզեց առ զինուորական հարցին և յանձնեց պատրիարքին որպէս զի խառն ժողովին (1) հետ խորհրդակցի այդ հարցի վրայ և հարկաւոր տեսած ժամանակ եկեղեցական համագումար ժողով գումարէ:

Կեկտ. 6-ին, կիրակի օր, եկեղեցական համագումար ժողով գումարուեցաւ խառն ժողովին հետ միասեղ:

Ժողովն, որպէս նաև ժողովուրդն, շատ մեծածնց սա երեք կէտերի վրա:

Ա. Թէ թուրք կառավարութիւնն գիտնալով որ քրիստոնեայներն կը դիմադրեն և չեն ուզեր զօրք տալ, յատկապէս կառավարիչ զինուորագրութիւնն որ երբ չընդունուի, ինք ալ յետոյ իրաւունք ունենայ քրիստոնեայների արժանիքն ստորացնել և սակ թէ քանի որ օսմանցիներն հաւատար չեն կատարել իւրեանց քաղաքական պարտաւորութիւններ, հաւատար իրաւունք ալ չեն կարող պահանջել:

Բ. Մի քանի դեպքանքեր, մասնաւորապէս անգլիական դեսպանն, յայտնած էին թուրք կառավարութիւնին թէ քանի որ ամբողջ թուրք հասարակութիւնն կը յիստի իւր քաղաքագործը, փոխադարձ քրիստոնեայներն անդէն թողուլ: Հետեւապէս թուրք կառավարութիւնն զեւսպանները պահանջէ ստիպուած կուզէ զօրք առնուլ քրիստոնեայներէն, թէ ինչ չը փափաքեր:

Գ. Թէ կառավարութիւնն կուզէ Կուռնիայի դէմ հանել քրիստոնեայներն որպէս զի նրա թշնամութիւնը գրգռէ քրիստոնեայներին դէմ և ալ թշնամութիւնն ինք օգուտ քաղէ իւր քաղաքական տղաքայն դարձուածներին մէջ:

Այս կէտերը շատ քննադատութիւնների ենթակայ եղան և վերջապէս սա համոզում ունեցան թէ ինչ ալ լինի թուրք կառավարութիւնի դիտաւորութիւններն, մեք համար վնասակար է այժմ զինուորագրութիւնն: Մեր ազգային շահ կը պահանջէ Կուռնիայի դէմ զէնք չը բարձրացնել: Ուստի եկեղեցական համագումար ժողովն միայն որոշեց թէ այս պատերազմի ժամանակ հայերէն զօրք առնուլ «տաւաթ մ» է և մի յանձնաժողով կազմեց որպէս զի այդ խառն ժողովն մի տեղեկագիր պատրաստեն որ յանձնուի Բ. Գուռնի Զանձնաժողովին անդամ ընտրուեցան խիլմեան հայրէի, Խորէն եպիսկոպոս Նարայէ, Մատթէոս եպիսկոպոս Խովսէփեան և այլն: Զանձնաժողովն իւր գրած տեղեկագիրը տուաւ Ներսէս պատրիարքին, բայց սա դեռ Բ. Գուռն յանձնած չէ: Կը խորհի թէ դարձեալ Ազգային ժողովին ներկայացունէ այդ հարց թէ տեղեկագիրն ուղղակի Բ. Գուռնի տայ: Ներսէս շուտաւ մնացած է. ևս հրաժարած եմ կառն: Նա շատ նեղ դրութիւնի մէջ անկած է, կէս հրաժարուած է, կէս չը հրաժարուած: Կէս թէ քանի որ, ազգին հաճելի լինի, թէ Բ. Գուռն:

Զանձնաժողովն իւր տեղեկագիրի մէջ սա միտքն ալ յայտնած է իմ քանի որ հրատարակուած է որ այս պատերազմ կրօնական է և մահաւորական ժողովուրդն հրաւիրուած է իւրամութիւնի անունով պատերազմել, քրիստոնեայներն չեն կարող մասնակցել այդ պատերազմի:

Հարկաւոր է խոստովանալ որ մեր եպիսկոպոսներ, բայց Ներսէս պատրիարքն, շատ քաջասրտութիւնով վարուեցան այս գործի մէջ, Մատթէոս եպիսկոպոս Խովսէփեան ժողովին մէջ գոչեց թէ այդ թուրք կառավարութիւնն որ քրիստոնեայներին միայնութիւնն չընդունիր, թէ և մի տարի կայ որ օսմանեան սահմանադրութիւնն միայնակալ նախնական իրաւունք չէ տուած մեզ, ինչպէս մեր արքան կը պահանջէ իւր համար, խորէն եպիսկոպոս Նարայէ իւր խօսած մի ազգու ճառին մէջ յիշեցուց թէ Վահր Եէլի Զէլայիչին և քաղաքագործի և պաշկերտի մի հայ եղբայրների կոտորածն մեր ինչպէս մոռանալ իսկ խիլմեան հայրէի աւելի զիրմամտիական

1) Քաղաքական և կրօնական ժողովներն միասեղ գալով կը կազմեն խառն ժողով:

ձեկնով խօսեցաւ և առաւ թէ քանի որ Թուրքիական Հայաստանի քաղաքներէն մի քանին դրաւուած են առանկէն, երբ այժմ մեք ընդունենք զինուորագրութիւնն, այդ քաղաքների հայ բնակիչներ խնամալով որ, քայի մինչև այժմ իւրեանց կրած հարստահարութիւններէ, պատահեաւ նաև իւրեանց քրդիներ զօրք պիտի առնուին, աւելի կրնորեն ուս կառավարութիւնն ներքին մնալ և ուսական բանակին հետ կը զաղկեն: Հետեւապէս թուրք կառավարութիւնն շահն ալ կը պահանջէ որ մեք հայերն զօրք չը տանք: Թէ ինչպէս կընդունեն զինուորագրութիւնն, բայց ոչ այժմ, այլ պատերազմ վերջանալէ յետոյ:

Մի վարդապետ այդ անուն տալ չեմ ուզեր, իրաւամբ դիտողութիւն արաւ այդ մի մասնաւոր ժողովի մէջ թէ թուրքերն իւրեանց աչքեր յառած են մեր Վանքի և Մուշի կտրիճ հայերին վրա և ինչպէս որ իւրեանց երկամարդութիւն փճացաւ այս դատերազմի պատճառով: Կը փափաքէին որ մեր Հայաստանի առաջ կրիստոնադրութիւնն ալ փճանայ, նոյնպէս կը փափաքէին որ Կ. Պոլսին ուսեալ և ազգուրէր հայ երիտասարդութիւնն ալ պատերազմի դաշտին վրայ կոտորուելով սպաւի:

Կառավարութիւնն հայերի ցոյց տուած անվան զինուորութիւնն շուտաւ, դեռ կը զոյգ չանայ բռնի միջոցներ գործադրել իւր հրաման կատարելի համար: Առ այժմ Բ. Գուռն պաշտօնատար եղող հայ Էֆէնդիներն միջոցի կաշխատի հանդէպ հայերն: Արդէն Բ. Գուռն մի յանձնաժողով կազմած է որ պաշտօնէն է քրիստոնեայների զինուորագրութիւնն գործադրել: Այսօր տեսանք որ սովորական թիւնապաշտը (aide de camp) ընտրուած են քրիստոնեայներէն: Հայրէն բնորոշած թիւնապաշտներն Ին Չախան Խիլան Էֆէնդիներ որ ազգային քաղաքական ժողովին անդամ է և Տիւրքեան Էֆէնդիներ:

Stamboul Քարանկէն լրագիրն այդ հրատարակելով անդիպել է, մի խիստ յօդուած հրատարակեց հայերի դէմ, լաւ կոչելով մեր ազգ որ Թուրքիայի այս ճգնաժամի մէջ չուզեր օգնել զինուորագրութիւնով: Նաև հայերի ընդդիմադրութիւնն սովորական դէմ սպառնալուծիւն համարելով, խիստ պատիմներ սպառնացած էր: Մեր լրագիրներ լաւ պատմութեանցին (Stamboul-ին) և այդ մէջէն զորս գնաց «Նոր Կար» որպէս արդէն գրած եմ նամակիս մէջ:

Թուրք հաւաքակութիւնն սատակ զայրացած է հայերի դէմ, մասնաւորապէս որ յոյներն պատերազմաբարձր ընդունեց զինուորագրութիւնն, մի քանի թէթիկ պալամներ միայն առաւարկելով որք ընդունուեցան: Բ. Գուռն, Բայց յոյն ժողովուրդն շատ բարկացած է իւր պատերազմաբարձրի դէմ և պատրիարքին չըբարեբալան կոչեցին որ կը յորդորէր զօրք գրուի, հաղի մի քանի եկեղեցիների մէջ կարող եղան կարող: Խալ շատ եկեղեցիների մէջ ժողովուրդն այժմուկ բարձրացնելով, պատրիարքի կոչուակն պատուեցին և քահանայներն վառեցին: Մի քանի հարկար յոյն կիսերն ալ կիսերն որ խմբովն պատրիարքարան երթալով, մեծ գոռում գոռում հանեցին և պատրիարքին սպառնալիքներ և հայոհոյութիւններ արին: Երկու շաբթի օր ալ այրերն գնացին պատրիարքարան և իւրեանց պատրիարքի հրաժարականն պահանջեցին: Այժմ յոյներէն ալ շատ յոյս չը կայ որ յօժարին զօրք տալ զի սոքա ալ սկսան հայերի օրինակին հետևիլ:

Պատերազմին նկատմամբ այս օրերը լուրեր կը տրիէ այս տեղ: Վաշտանական տեղեկութիւններն ալ չեն հրատարակուիլ: Ոսկի դրամի գինն սարսափելի կերպով բարձրացած է: Հարկը դրուեց օսմանեան ոսկին 260 դրուչ թղթադրամով փոխանակել սկսան որ սակ է, մի օսմանեան ոսկին 338 դրուչ: Երեկ թղթադրամով մինչև 210 դրուչ լիջաւ, բայց մի քանի ժամ յետոյ երեկոյն նորէն բարձրացաւ: մինչև 240 դրուչ որ սակ է 312 դրուչ: Հարկը դրուեց թղթադրամն հաշուելով 130 դրուչ: Այս պատճառաւ բիւծան անքանիսն ստորեցաւ: որ այսօր թղթադրամով ոսկի փոխանակող սեղանաւոր չը կայ: ամենն ալ իւրեանց խառնութիւնը փախած են: Կուռնապարութիւնն մի քանի սեղանաւորներ բանտարկեց իւր ժողովուրդի հանդարտութիւնն վրդովեցնել և կը ստիպէ որ իւրեանց խառնութիւնը բռնան:

Հայերն հոխան ալ որ մինչև 8—6 դրուչ կը ծախուէր, այսօր գինն իջեցային 5—4 1/2 դրուչ: Աւելորդ է սակ թէ ժողովուրդն որպիս յօդուած է այս պատճառով:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ